

Pirkanmaan taidetoimikunta

kokous 26.3.2012

kirjaamo(at)minedu.fi

VIITE: OKM69/010/2011

OKM:n esitys laiksi Taiteen edistämiskeskuksesta

Lausuntopyyntö 1.3.2012

LAUSUNTO

Yleistä

Pirkanmaan taidetoimikunta on tutustunut opetus- ja kulttuuriministeriön esitykseen laiksi taiteen edistämiskeskuksesta.

Taidetoimikunta pitää tärkeänä, että myös valtion taidehallintoa aika ajoin ajanmukaistetaan ja siinä otetaan huomioon yhteiskunnassa, mutta etenkin taide-elämässä tapahtuvat muutokset. Erityisesti jälkimmäisten osalta 1960-luvulta peräisin oleva useampaan kertaan täydennetty lainsäädäntö todella tarvitsee tarkistamista ja sen tulisi luonnollisesti pystyä koko ajan reagoimaan taiteessa tapahtuvaan kehitykseen ja sen uusiinkin ilmiöihin. Yhteiskunnan muutokset tänä aikana eivät Pirkanmaan taidetoimikunnan mielestä kuitenkaan edellytä lakiesityksessä ilmenevää tavoitetta keskittää kulttuuri- ja taidepoliittinen ohjaus ja koko maata koskeva päätöksenteko nykyistä enemmän keskustasolle. Yhä lisääntyvä alueellinen eriarvoistuminen ja myös alueilla toistaiseksi sinnittelevien taidelaitosten ja -organisaatioiden toimintaedellytysten varmistaminen pikemminkin tukisi niin kulttuuri- kuin taide-elämää koskevan vastuun entistä tietoisempaa siirtämistä alueille.

Nyt lausunnolla oleva lakiesitys on kuitenkin vasta laki, joka määrittelee taidehallinnon yleisen rakenteen, eikä se vielä sisällä riittävää tietoa sen tulevista vaikutuksista eikä siitä, miten taiteellista toimintaa tullaan käytännössä myöhemmin synnyttävällä virasto- ja luottamuselinrakenteella arvioimaan ja edistämään. Hyvin paljon tulee jäämään asetuksen, perustettavan taideneuvoston ja viraston johtajan työn ja laadittavan työjärjestyksen varaan. Kaiken tämän johdosta tätä lakiesitystä koskevilla lausunnoilla voidaan puuttua ensisijaisesti vain sen sisältämään valtion taidehallinnon järjestämissuunnitelmaan ja sen mukanaan tuomiin mahdollisiin haasteisiin.

Pirkanmaan taidetoimikunta haluaa erityisesti korostaa lakiesityksessä alueelliseen kulttuuri- ja taidehallintoon esitettyjä oleellisia heikennyksiä, mikä merkitsee myös tällä sektorilla keskusjohtoisuuden tietoista vahvistamista ja osoittaa alueilla tähän mennessä tehdyn taiteenedistämistyön ja siellä toimivien taiteen ammattilaisten työn haasteita taiteen harrastuksen vähäistä arvostusta. Vuosikymmenien kuluessa laajan taiteen asemasta ja merkityksestä eri alueilla syvästi keskustelleen asiantuntijajoukon katoamisen myötä uhrataan myös valtava määrä tietotaitoa. Lakiesitys johtaakin todennäköisesti yhä lisääntyvään alueelliseen eriarvoistumiseen ja samalla sen taidehallinnon lähtökohtana aikanaan olleen perusperiaatteen hylkäämiseen, että koko maa tulisi pitää tulevaisuudessa myös taiteellisesti asuttuna ja erilaiset taide- ja kulttuuripalvelut koko väestöllä mahdollisimman hyvin saatavina.

Lakiesityksen keskusjohtoinen lähtökohta olisi jotenkin ymmärrettävissä, jos olisi samanaikaisesti merkkejä siitä, että väestön kulttuuri- ja taidepalvelut ja myös taiteilijoiden aseman kehittäminen koko maassa tulisivat muun julkishallinnon toimin tai sen ja kolmannen sektorin yhteistyöllä varmistetuksi. Kun mikään nähtävissä oleva kehitys ei kuitenkaan tue tällaista tulevaisuuskuvausta, olisi pyrittävä turvaamaan vähintään kulttuuritoimintojen nykytilanteen säilyminen myös aluetasolla. Se kuitenkin vaatisi enemmänkin aluehallinnon vahvistamisnäkökulmaa, eikä lakiesityksestä ilmenevää lähtökohtaa, jonka seuraus tulee olemaan päinvastainen. Lainsäädännöllä ei missään tapauksessa saisi juuri nyt heikentää tai vaikeuttaa maan eri alueilla tehtävä kulttuurityötä ja taiteellista toimintaa, vaan valtion tulisi tietoisesti myös

aluetasolla varmistaa, että taiteen ja kulttuurin merkitys näkyy ja tuntuu ja niiden sisältämät arvot voivat vaikuttaa yleisemminkin yhteiskunnan kehittämiseen.

Lakiesityksestä ilmenevä keskusjohtoinen lähtöajatus ja siitä seuraava taidehallinnon virtaviivaistamispyrkimys vahvistaa ministeriön ja ehkä sitäkin enemmän uuden taideneuvoston asemaa kulttuuripoliittisena linjanvetäjänä. Samalla sen mukana tullaan kuitenkin hukkaamaan se kansainvälisestikin arvokkaaksi nähty alueellinen taiteenedistämistyö, jota ei sen jälkeen ole enää palautettavissa.

Aluehallinnon lisäsirpaloituminen ja aluelähtöisyyden häviäminen

Pirkanmaan taidetoimikunta kokee, että lakiesityksen mukaisin toimin hajoaa ja sirpaloituu valtion alueellinen kulttuuri- ja taidehallinto entisestään, kun muiden valtionhallinnon yksikköjen rinnalla nyt olevia taidehallinnon toimipisteitä karsitaan ja niistä kootaan uusien Taiken toimipisteiden määrältään vielä avoin verkosto. Sen tehtävä ei lisäksi enää olisikaan nykyiseen tapaan aluelähtöinen, vaan se toteuttaisi keskushallinnon kulttuurilinjauksia alueilla, minkä lisäksi verkoston eri toimipisteille annettaisiin myös valtakunnallisia kulttuurin kehittämisen erityistehtäviä.

Nykyisellään valtion aluehallinnossa hoitavat aluehallintovirastot kirjastoasioita ja ELY-keskukset vähin resurssein lähinnä kulttuurialan yritystoiminnan asioita. Valtion aluehallintoon syntyy lakiesityksen mukaan siis lisää toisistaan riippumattomia ja taas uusilla maantieteellisillä alueilla toimivia kulttuurin ja taiteen parissa toimivia viranhaltijayksiköitä, joista osaa opetus- ja kulttuuriministeriö tulosoittaa itse ja osaa taiteenedistämiskeskukseen organisaation kautta. Lisäksi valtakunnantasolta tuetaan taloudellisesti suoraan erilaista alueilla olevaa taidetoimintaa, mm. taidelaitoksia ja niiden aluetoimintaa sekä mm. kulttuurin aluekeskuksia ja kaikkea tätä toistaiseksi ilman minkäänlaista aluetason koordinaatiota.

Taiken aluetoimipisteiden tehtävistä olisivat uudessa hallinnossa selkeästi aluelähtöisiä enää virastossa päätettävät valtionavustukset ja alueellisen vertaisarviointiryhmän päättämät apurahat ja palkinnot, joiden niidenkin osalta lakiesitys haluaa rajata apurahoituksen koskemaan ensisijaisesti nuoria ja urallaan alkuvaiheessa olevia taiteilijoita. Tällä hetkellä taidetoimikuntien toimialueensa tuntevien luottamushenkilöiden päätösten mukaista alueellista taiteenedistämistyötä tekevä läänintaiteilijakunta ei uuden lain mukaan enää olisikaan ensisijaisesti alueellisesti määritellyissä tehtävissä, vaan tehtävät muuttuvat viraston palveluksessa olevien uusien taidekoordinaattorien tehtäviksi, joiden päätarkoituksena on etenkin valtakunnallisten kulttuurihankkeiden kehittäminen.

Minkään alueen taide-elämää sisältäpäin tuntevan luottamushenkilöorganisaation vastuulla ei siis enää ole alueen kulttuuri- ja taidetulevaisuutta koskeva huoli tai siellä asuvien varttuneempien taiteilijoiden työn ja sen tulosten arviointi. Onhan alueellisten vertaisarviointiryhmien tehtävistä karsittu myös taiteilijoiden toimeentulon edistämistehtävä, mikä kuitenkin edelleen on valtakunnallisilla vertaisarviointiryhmillä. Vaikeata on toistaiseksi myöskään arvioida, miten toimipisteille annettavat valtakunnalliset erityistehtävät voidaan organisoida ja miten valtakunnalliset yhden taiteenalan vertaisarviointiryhmät lakiesityksen mukaisesti toimisivat niissä aluetoimipisteiden tukioorganisaationa, kun erityistehtävät eivät kuitenkaan jokaisessa tapauksessa esityksen mukaankaan ole pelkästään yhden taiteenalan kehittämistehtäviä.

Lain alueelliset vaikutukset

Pirkanmaan taidetoimikunta oli jo edellisen lakiuudistushankkeen yhteydessä vuonna 2010 huolissaan siitä, että sitä ei ollut edeltänyt minkäänlainen alueellisen taiteenedistämistoiminnan analyysi. Tässä lakiesityksessä tilanne on entisestään huonontunut, koska sen tavoitteena on - edelleen ilman analyysiä - selkeästi alueiden aiemman kulttuuri- ja taiteenedistämistyön mitätöiminen ja uuden viraston aluetoimipisteiden käyttö vastaisuudessa vain valtakunnallisten tavoitteiden käytännön organisointiin. Alueellisten vertaisarviointiryhmien tehtävät on nekin karsittu lähinnä syöttöliikenteeksi valtakunnallisen

apurahapäätäntään ja ylhäältä määriteltäviin viranomaistehtäviin sisällytetään samanaikaisesti nyt myös yhteisöjen alueelliset valtionavustukset ja erikseen määriteltävät valtakunnalliset kulttuuritehtävät.

Kansainvälisessä arvioinnissa hyvin korkealle arvostettu läänintaiteilijatyö saa lakiesityksen mukaan myös väistyä nimenomaan näiden valtakunnallisten kulttuurin kehittämishankkeiden tieltä, vaikka tällä hetkellä se on useilla kaupunkikeskusten ulkopuolisilla alueilla lähes ainoita tuloksia tuottavaa ja tulevaisuuteen tähtäävää kulttuuriryötä, jossa tähän saakka on korostunut nimenomaan taiteilijuus.

Pirkanmaan taidetoimikuntaa nyt tehty lakiesitys ei vakuuta edes siitä, että alueellisissa taide- ja taiteilijaorganisaatioissa olisi sen voimaantulon jälkeen nykyisenkaltaista mielenkiintoa asettaa ehdokkaita aikajaksoltaan nykyistä pidempään, eduskuntakauden mittaiseen alueelliseen vertaisarviointiryhmään. Sen jäseniä ja puheenjohtajaa vain kuusijäsenisessä taideneuvostossa nimitettäessä voi nimityspäätöksen kohteena olla myös ehdotettujen henkilöiden ulkopuolisia, puoluepoliittisin perustein nimetyssä neuvostossa valikoituneita nimiä. Tätä arviota tukee toisaalta myös se, että ryhmän tehtävät on näin voimakkaasti rajattu, eikä ryhmällä ole enää alueellisesti merkittävää strategista roolia, pelkkä viraston sisäistä strategiaa tukeva asiantuntijatehtävä.

Lakiesityksen alueellisten vaikutusten arviointia kokonaisuudessaan luonnollisesti vaikeuttaa se, ettei aluekäyttöön vastaisuudessa tulevista määrärahoista ole lakiesityksessä minkäänlaista arvioita. Lakiesityksen mukaan sillä ei ole ylipäätään oleellista taloudellista vaikutusta, mutta sen perusteluissa on kuitenkin kuvio, jonka mukaan taidehallinnon tarpeita koskeviin määrärahoihin tulisi vastaisuudessa huomattava vähennys. Onkin oletettavissa, että säästö tehdään aluetason toiminnassa, sillä ministeriöhän tulee lakiesityksen mukaan antamaan taiteenedistämiskeskukseksi lisätehtäviä, jotka edellyttävät aktiivisuutta ja toimijuutta. Näiden lisätehtävien mukana ministeriö ei ohjaa Taiken käyttöön kuitenkaan lisäresursseja, vaan niitä otetaan käyttöön nykyisen tutkimusyksikön tehtävien siirrosta taidehallinnon ulkopuolelle ja erityisesti aluetasolla suoritettavista uudelleenjärjestelyistä, läänintaiteilijakunnan tehtävien lakkauttamisesta nykyisellään ja aluetoimipisteverkoston alueiden suurentamisesta.

Kunkin alueellisen vertaisarviointiryhmän käyttöön tuleva apuraha- ja palkintovaraus on lakiesitystä käsiteltäessä avoin, samoin ovat avoimia uuden viraston aluetoimipisteen käytössä olevat valtionavustusmahdollisuudet. Muut määrärahat saattavat olla sidottuja toimipisteille kulloinkin annettuihin erillisiin tehtäviin, joten todennäköistä on aluetason rahoituksen huomattava väheneminen.

Tähän saakka alueelliset taidetoimikunnat ovat voineet yhteensä maassa toteuttaa muiden toimijoiden kanssa yhteistyössä vuosittain n. 250 taiteenedistämishanketta ja käyttää siinä tähän tarkoitukseen palkattua läänintaiteilijakuntaansa. Erityisesti tähän on lakiesityksen perusteella nyt tulossa oleellinen muutos ja yhteistyö taiteen ja muidenkin aluetoimijoiden kanssa jäänee satunnaiseksi, eikä esim. aluekehitystehtävää viraston aluetoimipisteiden tehtävissä mainita.

Yhteenveto

Pirkanmaan taidetoimikunta ei pidä lakiesitystä kypsänä vietäväksi Eduskunnan vahvistettavaksi ja pitää välttämättömänä vielä lisävalmistelua seuraavista erityisesti esityksen sisältämistä taiteen edistämisen aluehallinnon järjestämiseen liittyvistä syistä:

- Esityksen käytännön vaikutukset eivät lakiesityksen perusteella ole vielä lausunnonantajien tiedossa, vaan samanaikaisesti tulisi olla käsiteltävänä ainakin asetusluonnos ja taiteenedistämiskeskuksen työjärjestysluonnos. Sen johdosta Pirkanmaan taidetoimikunta edellyttää, että niistä aikanaan myös pyydetään alueilta lausunto.
- Lakiesitykseen ei sisälly asianmukaista alueellisen taiteenedistämistyön ja sen tulosten analyysiä, vaikka juuri siihen esitetään poikkeuksellisen suuria muutoksia

- Lakiesitys merkitsee kulttuuri- ja taidepoliittisen vallan keskittämistä opetus- ja kulttuuriministeriölle ja taideneuvostolle, josta yhdessä taiteenedistämiskeskuksen aluetason toiminnallisen heikentämisen kanssa seuraa maan eri alueiden välisen eriarvoisuuden lisääntyminen ja kulttuuri- ja taidepalvelujen heikentyminen kaupunkikeskusten ulkopuolella. Pirkanmaan taidetoimikunta katsoo, ettei näin saa tapahtua vaarantamalla taiteenedistämijärjestelmän alueellista autonomiaa.
- Aluetason luottamushenkilöjärjestelmän rooli ja tehtävät heikentyvät lakiesityksen perusteella niin oleellisesti, ettei voi olla varmuutta järjestelmän toteutumisesta ja toimivuudesta esityksessä tarkoitetulla tavalla. Taiteen laaja-alainen asiantuntemus uudessa organisaatiossa aluetasolla heikkenee ja kulttuuritehtävien merkitys vahvistuu, kun alueellisten vertaisarviointiryhmien tehtäväalue on karsittu ja muut päätökset tehdään virkamiestasolla. Kyseessä ei enää aluetasolla olekaan taiteenedistämijärjestelmä, vaan enemmänkin vain kulttuurihallinto-organisaatio, jolla on vähäisiä nuorten taiteilijoiden tukitehtäviä. Pirkanmaan taidetoimikunta pitää tärkeänä, että lakiesityksessä olisi palattava nimenomaan taiteenedistämisen painottamiseen kansallisella ja kansainvälisellä tasolla.
- Alueellisten ja valtakunnallisten vertaisarviointiryhmien keskinäistä toiminnallista yhteyttä ja alueiden yhteyttä taideneuvostoon ei ole esityksessä käsitelty, taideneuvostolta tai sen jäseniltä ei myöskään edellytetä minkäänlaista alueasiantuntemusta
- Alueille syntyy lain jälkeen nykyisten yksiköiden rinnalle taas uusia opetus- ja kulttuuriministeriön alaisia uudenkokoisia alueita kattavia yksiköitä, jotka ovat eri tavoin tulosohjattuja ja joiden tehtävät ovat osittain valtakunnallisia. Osa yksiköistä on hyvin puutteellisesti resursoituja, eikä yksiköiden yhteistyöstä lakiesityksessä ole mitään kirjauksia. Valtakunnallisten tehtävien toteuttamiseen aluetoimipisteissä liittyvät mahdollisuudet ja yksityiskohdat ovat täysin selvittämättä. Aluetoimipisteiden tehtävien on Pirkanmaan taidetoimikunnan näkemyksen mukaan edelleen lähdettävä niiden omista lähtökohdista ja myös taidekoordinaattorien on tehtävä ensisijaisesti alueellista työtä.
- Ministeriön valtakunnallinen taiteen ja kulttuurin kehittämis- ja tukitoiminta saisi tämän lain säätämisen jälkeen yhden ministeriön linjasta toteuttavan lisäorganisaation, mutta ministeriö hoitaa samaa toimintaa edelleen vielä oleellisemmalla panostuksella myös tämän organisaation ulkopuolella ja se kohdistuu myös aluetasolla toimiviin taidelaitoksiin ja organisaatioihin. Lakiesityksessä ei ole perusteluita, minkä takia tällainen hajautettu valtakunnallinen tukioorganisaatiomalli säilytetään ja sitä suorastaan vahvistetaan, vaikka se etenkin aluetasolla saattaa merkitä tai aiheuttaa myös vähien resurssien tuhlausta. Lakiesityksestä ei käy ilmi, että aluetasolla olisi suunnitteilla minkäänlaista kulttuuriin suunnattavan valtionrahoituksen koordinaatiota, vaikka kuntatasolta saatavissa oleva kulttuurin rahoituspanostus ei todennäköisesti ole lähiaikoina ainakaan lisääntymässä.

Tampereella 26.3.2012

Pirkanmaan taidetoimikunta

Pertti Timonen
puheenjohtaja

Laura Uimonen
varapuheenjohtaja